

Uusi ranskalais-suomalainen sanakirja

PENTTI PESONEN *Ranskalais-suomalainen sanakirja*. Otava, Helsinki [1978]. 746 s.

Uutta ranskalais-suomalaista sanakirjaa on saatu odottaa kauan. Edwin Hagfors lisäsi v. 1914 ilmestyneeseen yli tuhat-sivuisen sanakirjaansa uusinta sanastoa v. 1936, ja Maija Lehtonen toimitti uudelleen tämän monikymmensivuisen liitteen vuoden 1954 painokseen. Seppo Sundelinin täydentämä laitos Hagforsin taskusanakirjasta tuli markkinoille v. 1967.¹

Lukuvuoden alkuun v. 1978 ilmestynyt Pentti Pesosen keskikokoinen sanakirja oli käsikirjoituksena valmis jo 7 vuotta sitten. Se on yli 10 vuoden työn tulos, tilanteen johduksesta jälleen yhden miehen teos — niin paljon kuin yhteistyötä tällä alalla suositellaankin. Lisäksi kirja on syntynyt työteliään yliopistonlehtorin vapaa-aikoina; tekijä tosin ahertaa arkisinkin sanaston parissa. Sanottakoon heti alkuun, että suoritus on korkeatasoinen.

Sanakirja kuuluu Otavan kätevään, kulutusta varsin hyvin kestävään sarjaan, jossa jo on ilmestynyt englantilais-suomalainen ja saksalais-suomalainen sanakirja. Valoladonnan tulos on selvää, typografisesti miellyttävää tekstiä, eivätkä painovirheet tunnu kovin lukuisilta. Sitä häiritsevempiä ovat ne, jotka antavat sanalle väärän suvun (*abyssse, adiante, aigue-marine, anecdote, démérite, molaire, myrtille, pédagogie*). Normaaliahan on, että suomalainen käyttää sanakirjaa paitsi tulkitsemiseen myös tarkistaakseen sanojen muodon ja merkityksen. Ääntämismerkinnät ovat lähes kauttaaltaan luotettavia; *plus*-sanan kohdalla olisi yksinkertainen [ply(s)] parempi kuin liian yleistävä sääntö, ja johdannon käyttöohjeista tulisi vokaalien kestoa koskeva osittain harhauttava poistaa.

Toimitusteknisistä syistä tilansäästö on viety äärimmilleen. Lukija tottuneeseen siihen,

että sanat on ryhmitelty kielen rakenteesta piittaamatta puhtaasti graafisiin pesyeisiin (vaikea on kyllä tunnistaa *angliche* 'engelsmanni' muodossa *anglic[an - ~he!]*). Muistakin sanakirjoista löytää joskus tällaisia ratkaisuja, mutta tässä johdonmukaisuus käy ärsyttäväksi. Sama koskee tarkekirjoitusten rationalisointia. Graafinen ja morfofonologinen variaatio johtavat erilaiseen paloitteluun: toisaalta *affect[able - affect|ion, toisaalta [afɛk|tabl - afɛk|sjõ]*. Eri sanaryhmissä paloittelu kuitenkin oudosti vaihtelee, kun säästöperiaate on ainoa autuaaksitekevä. Päätte *-er* edustuu milloin mitenkään: *admir[able [admir|abl] - ~er [-e]; adopt[able [adɔp|tabl] - ~er [-te]; adresse [adres] - ~r [-e]; affam|é [afame] - ~er [-]*.

Tilaa olisi helposti voinut säästää karsimalla sellaisten merkitysten osoittamista, jotka käyvät ilmi pesyeiden aikaisemmista hakusanoista. Keskustella voi tietysti siitäkin, missä määrin sanakirjoissa on syytä hemmotella lukijaa vaihtoehtosikermillä. Eikö suomalaiselle käyttäjälle *affreux*-adjektiivista riitä sarja 'kauhea, inhottava, kamala', jotta *crime affreux* kääntyisi pöyristyttäväksi rikokseksi? Puhtaasti kieliopillista ainesta tulisi vähentää. Kuin välttääkseen väärinkäsityksiä tekijä mainitsee myös itsekohtaisuuden ja resiprookkisuuden joka kerta kun refleksiivimuodolla niiden lisäksi on erikoiskäyttö (*dire, donner, mordre, parler, voir*).

Sanasto vastaa täysin niitä odotuksia, jotka Pesosen kirjaan on vuosien varrella ehditty kohdistaa. Laaja pistokoe arvovaltaisesta mutta silti vivahteikasta kieltä viljelevästä *Le Monde* -lehdestä (10.—11. 8. 1980) osoitti, ettei sanakirja jätä lukijaa pulaan. Uusimmatkin sanat, sanonnat ja merkitysvivahteet ovat hyvin edusteilla (*bébé-éprouvette, dispatcher, euphoriser, fiabilité; gauloise, gitane* [savukemerkkejä]; *ronéo; stérilet* 'kohtukierukka', jopa *titisme* 'titolaisuus'); suomalaiset vastineet ovat yleensä täsmällisiä ja usein näppäriä. (Pari epä-tarkkuutta: *partie nulle* on šakissakin vain

¹ Se on vastikään julkaistu uudestaan samoissa kansissa Tauno Nurmelan suomalais-ranskalaisen koulusanakirjan kanssa.

Kirjallisuutta

yleensä tasapeli eikä patti [pat]; *poids et halteres* tarkoittaa painonnostoa eikä yleensä voimailua.) Kaipaamaan jäi *provençalin* ja *langue d'ocin* rinnalle täsmällistä uudisanaa *occitan* 'Etelä-Ranskan kieli(nen)'. Entä (*guerre larvée* 'piilevä'? — Pesoselta ei tietenkään voi vaatia neologismeja, jotka ovat syntyneet käsikirjoituksen valmistumisaikoihin (ja tulleet Ranskassakin kirjatuiksi vasta Petit Robert -sanakirjan vuoden 1977 laitokseen): *déprime* 'masennustila', *macho* (latin.-amer.) 'uros, fallokraatti', *magouille* 'kähmäily, lehmänkauppa', *nuisance(s)* 'ympäristöhaitat', *scripte m/f* (*script(-girl)*in ranskannos), *faire tilt* (angl.) 'epäonnistua', 'antaa idea', 'saavuttaa suosiota' (siinäpä semantikoille selittämistä!).

Pesonen on kiitettävällä tavalla ottanut mukaan erikoisalojen sanastoa, jonka keskeinen aines yhä laajemmin kuuluu yleisivistykseen (vrt. Göran Karlsson, *Vir*. 1972 s. 431). Epäkiitolliseen valikointityöhön voitaneen vähitellen saada olennaista apua yliopistojemme ranskan opiskelijoiden erikoissanastoja koskevasta tutkielmista. Tekijää kiinnostaa arabimaailma ja avarammin koko se leksikaalinen perintö, jonka ranskalaiset ovat saaneet siirtomaavallan aikana. Kaikki alat eivät puolusta yhtä hyvin paikkaansa. Italialaiset musiikkitermit löytäisi muualtakin. Turhilta tuntuvat myös harvinaiset *accise*, *adobe*, *tau: d'affûtage*. Ja *ruée vers l'or* lienee merkitty elokuvasanastoon kuuluvaksi vain, koska kyseessä on Chaplinin Kultakuumeen ranskalainen nimi.

Sanakirjan erityispiirteitä on slangisanaston runsaus. Tekijä vetoaa siihen, että *argot* (ja *langage populaire*) on »yhä yleisempää niin kirjallisuudessa kuin lehdistössäkin», ja esittelee slangia selvästi ranskalaisia yleissanakirjoja laajemmin. Näkyypä sellainenkin merkintä kuin »arg vanh» (*alphonse, surin*).

Tyylitasot ja sosiaalinen variaatio on otettu huomioon käyttämällä mm. lyhennejä »ark», »pop» ja »arg». Sanojen hyväksyttävyyys eri rekistereissä vaihtelee suuresti, eivätkä ranskalaiset sanakirjat ole yksimielisiä tyyliarvoista sen enempää kuin niitä osoittavien termien sisällöstä-

kään. Pesosen luonnehdinnat ovat osuvia. Joitakin nostoja arkikielen tasolle voisi kyllä huoletta tehdä (*ça, alors; mordicus; moto*), etenkin kun »pop»-lyhenteen selityksellä 'rahvaanomainen' saattaa monen lukijan mielestä olla pejoratiivinen sävy. — Vastineita valitessaan Pesonen käyttää taiten arkikieltä yleiskielen ohessa, ja hänellä on varaa paikoin keventää mainion sanakirjansa tyyliä aikaan ja paikkaankin kiinnittyvillä ilmauksilla: *mézique* 'mä', *c'est pas vrai!* 'ei oo totta!'; *tante, tata* 'homo'; *roupiller* 'koisia', *quelle belle garce!* 'nasta pimu!'

Pari outoa lapsusta: *être saisi de l'admiration* p. o. *d'admiration*; *se tirer 2* 'ampua toisensa': lienee tarkoitettu *se tirer dessus* 'ampua toisiaan'.

Lopuksi nöyrästi kustantajalle: sanakirjanteko on jatkuvaa työtä, ja jatkuvuuden tulisi näkyä myös tuloksissa. Näin hyvän sanakirjan ajan tasalla pitämiseksi kannattaa uhrata aikaa ja varojakin. Niinpä jo toisen painoksen aattona: korjattakoon ainakin sukuvirheet ja muut selvät lapsukset. Älköön yksikään uusi painos olko mekaanisesti edellisen kaltainen. Hyvä ei ole paremman vihollinen eivätkä ranska ja suomi luojankiitos paikoilleen jähmety. Sanakirja on luotu muuttuvaksi.

Olli Välikangas